

Katarina
Horvat-
Levaj

ISTRAŽIVAČKI ZNANSTVENI PROJEKT

Eugen Savojski (1663.–1736.) i gradovi-tvrđave jugoistočne granice Habsburške Monarhije Eugene of Savoy (1663–1736) and Fortress-Towns on the South-Eastern Border of the Habsburg Monarchy

AKRONIM: EUGEN

TRAJANJE: 2018.–2022.

VODITELJICA: dr. sc. Katarina Horvat-Levaj

SURADNICI: dr. sc. Andrej Žmegač, dr. sc. Ratko Vučetić,
doc. dr. sc. Margareta Turkalj Podmanicki, dr. sc. Petar Puhmajer,
dr. sc. Vlasta Zajec, dr. sc. Milan Pelc, akademik Radoslav Tomić,
Zlatko Uzelac, d.i.a., Ivana Haničar Buljan, d.i.a., Paolo Mofardin

SAVJETNICI: akademik Vladimir Marković, dr. sc. Ivana Horbec,
dr. sc. Dubravka Đukanović

MREŽNA STRANICA: <https://hr.eugen-ipu.org>

Osloboditelj istočnih dijelova Habsburške Monarhije od Osmanlija, princ Eugen Savojski (1663.–1736.), uz svoju briljantnu vojnu karijeru, istaknuo se i kao inicijator važnih urbanističkih i arhitektonskih zahvata. S jedne strane, njegova se graditeljska djelatnost odnosi na podizanje vlastitih rezidencija u samoj prijestolnici i različitim dijelovima Monarhije. Zahvaljujući odabiru jednog od protagonista barokne arhitekture – Johanna Lucasa von Hildebrandta (1668.–1745.) – za projektanta većine svojih dvoraca i palača, prinčeve rezidencije, a ponajprije bečki Belvedere, postaju prekretnicama u razvoju srednjoeuropskog visokog i kasnog baroka. Drugi dio graditeljske aktivnosti, koji je princ vodio kao predsjednik Dvorskog ratnog vijeća, odnosi se na gradove-tvrđave novoformirane granice prema Osmanskom Carstvu. Izgrađeni s upućenošću genijalnog

stratega, oni ne znače samo primjenu najmodernijih bastionskih konstrukcija, već sadrže barokne ambijente visoke urbanističke i arhitektonske kvalitete.

Strateški položaj današnje istočne Hrvatske u kontekstu nekadašnje austrijsko-turske granice rezultirao je činjenicom da se neki od najmarkantnijih utvrđenih gradova nalaze upravo na hrvatskom teritoriju – Osijek, Slavonski Brod, Stara Gradiška, Novi Karlovac (Orlica) – a s njima nedjeljivu cjelinu čini Petrovaradin. Iako formiranje većine navedenih gradova-tvrđava počinje prije Eugenove ere, i nastavlja se nakon njega, upravo im princ od Savoje daje ključni pečat. Angažiranjem vrhunskih vojnih inženjera, pogranične tvrđave po svojim fortifikacijskim sustavima mogu parirati projektima najpoznatijeg europskog graditelja utvrda – Vaubana (1633.–1707.). Istodobno, uključivanjem vodećih državnih

arhitekata u projektiranje glavnih javnih i sakralnih zdanja unutar fortifikacijskih prstenova, hrvatska je arhitektura upravo ovdje obogaćena nekim antologijskim primjerima baroka. Važnost navedenih gradova-tvrđava u pomicanju granice dalje prema jugu i istoku, potaknula je ideatora tih akcija da uz samu granicu u Bilju sagradi i privatni utvrđeni dvorac, na kojem također nalazimo mnogo od inovativnosti tadašnje bečke arhitekture.

Budući da navedena tematika u nacionalnim okvirima još nije do kraja istražena, a međunarodnoj je znanstvenoj javnosti gotovo potpuno nepoznata, cilj je ovog projekta istražiti urbanizam i arhitekturu Osijeka, Slavenskog Broda, Stare Gradiške, Petrovaradina i Bilja, te ih valorizirati u kontekstu drugih tvrđava i rezidencija Eugena Savojskog (na području Austrije, Češke, Mađarske, Rumunjske i Srbije). Metode istraživanja uključuju terenski rad i arhivsko istraživanje u Hrvatskoj i inozemstvu. Interdisciplinarni karakter istraživanja – urbanizam, arhitektura, povijest umjetnosti, povijest – rezultira interdisciplinarnom istraživačkom ekipom, a međunarodno značenje teme angažmanom konzultanta i iz druge države. Očekivani rezultati su nove spoznaje i nova valorizacija obrađivane građe, koja će biti prezentirana hrvatskoj i europskoj javnosti kroz knjige, znanstvene radove i znanstvene skupove.

U prvoj godini projekta svi suradnici su terenski istražili cjeloviti korpus pograničnih gradova-tvrđava. Idući od zapada prema istoku to su: Novi Karlovac (Orlica), Stara Gradiška, Slavonski Brod i Osijek (u Hrvatskoj), Petrovaradin, Beograd, Pančevo i Rača (u Srbiji), Segedin (u Mađarskoj) te Temišvar, Arad i Alba Iulia (u Rumunjskoj). Ovakav cjeloviti uvid rezultirao je dvama ključnim zaključcima:

1. Umjetničke veze u oblikovanju gradova, fortifikacija, javne, upravne, vojne i sakralne arhitekture, proizašle iz zajedničkih naručitelja – Eugena Savojskog i bečkog dvora, te angažmana istih arhitekata i

inženjera na međusobno udaljenim gradovima-tvrđavama, pokazale su se znatno jačima nego što se ranije pretpostavljalo.

2. Tema pograničnih gradova tvrđava, preoblikovanih inicijativom Eugena Savojskog, u drugim je državama ostala neprepoznata kao jedinstveni korpus te shodno tome nije niti dostatno istražena.

Stoga su svi istraživači na projektu svojim pojedinačnim temama – prostornom razvoju gradova-tvrđava, fortifikacijama, javnoj, stambenoj i sakralnoj arhitekturi, te javnoj skulpturi, vojnim zbirkama umjetnina i ikonografiji Eugena Savojskog – pridali znatno veći međunarodni kontekst u istraživanju. Na temelju arhivskih istraživanja provedenih u državnim arhivima Beča, Budimpešte, Karlsruhea i drugdje otkriveni su nepoznati grafički materijali za pojedine gradove-tvrđave, kao i podatci o graditeljima i naručiteljima. Uz brojne nove spoznaje, objavljene u nekoliko znanstvenih članaka, studija i knjiga već u prvoj godini, posebno se ističe otkriće započetog i nedovršenog baroknog grada-tvrđave kraj Karlovca – Novog Karlovca ili Orlice, te istraživanje palače Slavonske generalkomande u Osijeku u kontekstu javne vojne arhitekture u drugim pograničnim tvrđavama Habsburške Monarhije, a posebno u Temišvaru.

Kao idući važan korak u istraživanju i valorizaciji Eugenovih gradova-tvrđava u planu za drugo projektno razdoblje je terensko istraživanje tvrđava u Francuskoj koje je za Luja XIV. projektirao Vauban. Upravo one, nakon što ih je jednu po jednu osvojio, postat će princu Eugenu Savojskom uzor za koncipiranje habsburških pograničnih gradova-tvrđava. Radi daljnje pak internacionalizacije teme u pripremi je međunarodni znanstveni skup u Slavonskom Brodu, na koji će biti pozvani istraživači iz susjednih srednjoeuropskih zemalja, kako bi se upoznali s našim tvrđavama i kako bi se iniciralo međunarodno istraživanje cjelovitog korpusa Eugenovih gradova-tvrđava. x